

Семенюк О. А.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної журналістики
Київський університет імені Бориса Грінченка*

РОЛЬ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Досвід викладання навчальних дисциплін, пов'язаних із комунікацією, дозволяє нам наголошувати на важливості тем, що дають змогу вразно проілюструвати студентам поліаспектність міжкультурного діалогу, вказати на необхідність урахування багатьох чинників у його межах. Про це говорять у своїх працях українські науковці, зокрема: О.І. Голубовська, О.В. Городецька, Т.О. Космеда, В.Ю. Парашук та ін. Однією з таких тем є ознайомлення з *антропологічною культурою*, під якою розуміють систему символів, героїв, ритуалів, цінностей певної національної чи етнічної спільноти. Цьому питанню присвячено увагу і в наших посібниках для студентів [1, с. 167-176; 2, с. 154-158].

При вивченні, наприклад, основ мовної комунікації, важливо наголосити, що кожна окрема культура виявляється у символах, героях, звичаях та традиціях, нормах, правилах поведінки і цінностях. Ключовий компонент культури – це цінності, тобто найбільш фундаментальні характеристики культури, вищі орієнтири поведінки людей. Цінності зберігаються в національномовній свідомості у вигляді концептів, під якими розуміють абстраговані ідеї про щось, наприклад, концепти «воля», «доля», «лихо» в українській лінгвокультурі, концепти «домашнього вогнища», «приватності», «здорового глузду», «стриманості», «чесної гри» у британській лінгвокультурі; концепти «свобода», «приватність», «рівність усіх перед законом», «справедливість», «демократія», «удача» в американській лінгвокультурі.

Культурні відмінності у системах цінностей різних лінгвокультур складають їхню своєрідність і можуть бути описані за допомогою операційних параметрів впливу культури на діяльність членів відповідної спільноти. Американські антропологи Ф. Клухон, Ф. Шродбек, Едвард Холл, нідерландський соціолог та психолог Гірта Хофштеде у своїх працях наголошували на таких характеристиках (або – вимірах): 1. Індивідуалізм або колективізм; 2. Низькоконтекстуальність або висококонтекстуальність; 3. Дистанція влади; 4. Уникнення

невизначеності. Опис культурних відмінностей потребує значного ступеня узагальнення, адже індивідуальні характеристики окремого носія культури можуть і не відповідати «середньостатистичному» культурному стереотипу. Відтак, усі наступні спостереження формуються в термінах «стандартних випадків» або «тенденцій».

1. Вимір «індивідуалізм або колективізм»: усі культури умовно поділяються на індивідуалістські та колективістські згідно з тим, що цінується більше – інтереси індивіда чи інтереси групи. Групи, до яких може належати індивід, охоплюють сім'ю, друзів, школу, робочий колектив, партію, церковну громаду тощо. Культури, в яких інтереси групи ставляться вище інтересів індивіда називаються колективістськими (КК), а культури, в яких важливіші інтереси індивіда, – індивідуалістськими (ІК). Індивідуалізм – це ступінь згоди носіїв лінгвокультури з тим, що погляди та вчинки окремої особистості/індивіда можуть бути незалежними від колективних переконань та вчинків. Успіх кожного члена ІК формулюється в термінах особистих досягнень, підкреслюється індивідуальна відповідальність за вчинки. Колективізм – це залежність вчинків та поглядів окремих індивідуумів від групи (сім'ї, партії, релігії тощо). Більша частина людей планети належать до КК.

У колективістських культурах сім'ї зазвичай складаються з декількох поколінь родичів. Діти у процесі своєї соціалізації вчаться сприймати себе як частину «своєї» групи – яка слугує джерелом створення ідентичності індивіда. Від членів КК вимагається демонстрація лояльності «своєї» групі, порушення якої вважається тяжкою провинною. Вплив КК на комунікацію виявляється у тому, що у її представників відсутня «особиста думка», вони уникають прямої конфронтації з іншими, слово «Ні» вживається рідше, замість нього переважають фрази «Ми подумаємо», «Можливо», «Ви маєте рацію». Етика базується на взаємовідносинах, а не на твердих принципах і правилах. До колективістських культур відносять країни Південно-Східної Азії, Пакистан, Корею, Японію, країни Латинської Америки тощо.

Менша частина людей планети належить до ІК, вони проживають, як правило, у високорозвинених країнах. Сім'ї тут переважно нуклеарного типу, тобто складаються з батьків та дітей. Діти вчаться сприймати себе окремо від інших людей, в основі класифікації яких лежать особистісні характеристики та досягнення, а не досягнення групи. Мета виховання – зробити індивіда незалежним, зокрема батьків. Вона вважається зrealізованою, коли діти досягають повноліття та покидають батьківський дім, після чого контакти між батьками та дітьми можуть зводитися до

мінімуму. До індивідуалістських культур належать, наприклад, США, Велика Британія, Канада, Німеччина, країни Північної Європи.

У комунікації представники ІК звикли висловлювати особисту думку, виявляти ініціативу, відповідати за свої слова і швидко приймати рішення. Індивідуалізм переживає своєрідну еволюцію у США. У 60–70-х роках минулого століття філософія індивідуалізму виражалась у найбільш повній реалізації потенцій, бажань індивіда – соціально успішна людина повинна мати все: *Якщо я хочу цього, і це не є незаконним, чому б мені цього не мати?* У кінці минулого століття американське суспільство відмовляється від доктрини: *Якщо мені це потрібно, я маю на це право* – на користь концепції, згідно з якою індивід має не тільки права, а й обов'язки. Акцент переноситься з «Я/воно стосунків» (ставлення до іншого як засобу реалізації власних потреб) на «Я/ти стосунки» (ставлення до іншого як до самоцінності).

2. Вимір «низькоконтекстуальність або висококонтекстуальність» описує кількість інформації, що вкладається мовцями у вербальний та невербальний компонент повідомлення. Культури, в яких для розуміння повідомлення достатньо вербальної форми й контексту не надається вирішального значення, називаються низькоконтекстуальними (НК). У висококонтекстуальних культурах (ВК) для правильної інтерпретації недостатньо вербальної частини повідомлення, необхідно знати у якій ситуації, ким, кому, з якою метою це повідомлення передавалося. Приклад висококонтекстуального повідомлення – репліка у бесіді між двома близько знайомими співрозмовниками: «Як ти можеш про це так говорити?». Приклад низькоконтекстуального – інструкція про те, як знайти предмет, якого ви ніколи не бачили. У стандартному висловленні НК інформація, яка потрібна для правильної інтерпретації повідомлення, вміщується у максимально вербалізованому вигляді. Висловлення у ВК культурах не можуть бути зрозумілими повністю лише на основі мовних знаків, з яких вони складаються, тут є необхідним знання широкого культурного контексту. Стриманість у словах, двозначність – важливі риси ВК культур. Те, що вимовляється, і те, що насправді думає мовець, часто не збігаються, шанобливість важливіша правдивості. Логічність, чіткість, ясність – важливі риси низькоконтекстуальних культур, до яких належать північноамериканські, європейські (британська, німецька, швейцарська) тощо. До висококонтекстуальних культур відносять японську, китайську, корейську. На рівні побутової європейської свідомості японську бесіду можна описати як гру недомовок. У той самий час спілкування європейців може трактуватися носіями ВК культур як занадто пряме й нетактовне.

3. Вимір «дистанція влади» визначає, яке значення культура надає владним стосункам та закріпленню нерівності між людьми. Влада може мати фундаментальну основу в культурах з високою дистанцією влади (ВДВ), у яких носіям владних повноважень – батькам, начальникам, старшим за віком, слід висловлювати повагу, демонструвати слухняність. Відкрита конфронтація, критика зазвичай уникаються, між начальниками та підлеглими існує сильна залежність. У межах культур із ВДВ функціонують складні системи лінгвістичної ввічливості: уживаються різні форми звертання, граматично означені форми ввічливості до носіїв різних владних повноважень. Прикладами культур із високою дистанцією влади вважаються азійські культури. У культурах із низькою дистанцією влади – влада визнається, але робиться багато зусиль для мінімізації негативних наслідків нерівності. У міжособистісному спілкуванні, яке є менш формальним, акцентується рівність, емоційна дистанція між начальником і підлеглим – менша. Відкрите висловлення незгоди, активне заперечення вважаються комунікативними нормами. Найяскравішим зразком культури з низькою дистанцією влади вважається американська культура. Більшість скандинавських культур також належать до культур цього типу.

4. Вимір «уникнення невизначеності» визначає ставлення культур до визнання чи обмеження невизначеності та описує специфічні стратегії її подолання. Типовими механізмами подолання невизначеності вважаються релігія, закон та наукові технології. Культури, у яких їхні носії почуваються невпевнено у невизначених, попередньо неструктурованих ситуаціях, і намагаються їх уникати, виробляючи правила, формули, ритуали, називаються культурами з високим ступенем уникнення невизначеності. У таких культурах особливо деталізовані закони, інструкції, які регламентують поведінку людей; демонструється менше толерантності до поведінки з відхиленнями від загальноприйнятих стандартів. Представники культур з низьким ступенем уникнення невизначеності більш схильні до ризику в незнайомих ситуаціях, відмінні риси комунікативної поведінки більш прийнятні, існує менше її ритуалізованих моделей. Більшість англомовних культур виявляють низький ступінь уникнення невизначеності.

Таким чином, урахування зазначених вище параметрів дає змогу укласти ціннісноорієнтаційний профіль культури. Наприклад, американська лінгвокультура вважається індивідуалістською, низькоконтекстуальною, з низькою дистанцією влади та низьким ступенем уникнення невизначеності. Усі ці риси зумовлюють специфіку

в усіх сферах діяльності її носіїв, у першу чергу, в комунікативній діяльності та комунікативній поведінці.

Список використаних джерел:

1. Семенюк О.А. Паращук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації. Навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. Київ: Ін Юре, 2009. 276 с.
2. Семенюк О.А. Паращук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації. Навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-281-7-30>

Сібрुक А. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та культури,
Національний авіаційний університет*

Коваленко А. В.

*студент 4 курсу,
Національний авіаційний університет*

СУРЖИК ЯК ЯВИЩЕ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Чистота мовлення як одна з його комунікативних ознак досягається тоді, коли мовлення нормативне і всі його елементи (фонетико-орфоепічні, лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні) є літературними. Крім лінгвістичних параметрів, ознак мовленнєвої чистоти, важливими є і позамовні чинники (духовний стан людини, її розумово-почуттєва діяльність, рівень виховання).

Суржик – одна з найголовніших проблем чистоти сучасної української мови, її гамартія, те, що її руйнує. На жаль, він є частиною сьогоденної реальності, але кожному з нас потрібно уникати його застосування. Це явище потрібно трактувати як хворобу, яку треба лікувати. Ця хвороба виникла внаслідок довгої міжкультурної комунікації між Україною та росією.

Під час проведення дослідження ми проаналізували історію та походження суржику в Україні, спробували дослідити причини складності викорінення суржику з сучасної буденності української мови, розглянули конкретні приклади найчастіших проявів суржику,